

Віталій ІВАШКОВСЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, доктор філософії,
завідувач лабораторії фізичного розвитку
Інституту проблем виховання НАПН України

Система виховання дітей в Україні за часів розквіту козацтва

УДК 373.5.015.31:172.15

Висока духовність рідного народу, світогляд та ідеологія, які формувалися в попередні часи, починаючи з епохи трипільської культури (IV–II тисячоліття до н.е.), Київської Русі (VIII–XIII ст. н.е.), сприяли піднесенню шкільництва в XVI–XVIII ст. Дослідник І. Невеселий писав у часописі "Вільна українська школа": "Ще в XV столітті просвіта на Подляшшу, Поліссю й Волині стояла досить високо і тутешній український народ культурно стояв значно вище за своїх сусідів. Доказом цього є те, що коли наші землі з'єдналися з Литвою, то литвини перейняли від українців звичаї, віру і навіть мову".

Аналіз архівних матеріалів, наукової літератури, практика минулих епох щодо формування в молоді світогляду свідчить: наші предки виробили скарбницю світоглядних знань, ідей, які сучасна педагогіка лише почала використовувати у виховному процесі. Ідея поваги до предків, культу засновників роду, героїчних діянь дідів і прадідів, любові до минулого народу – надійне підґрунтя поглядів, переконань, ідеалів, що визначають патріотичну спрямованість, громадянськість школярів.

Вперше обґрунтовано й повернуто в науковий обіг поняття "народний світогляд", "національний світогляд", розкрито їх зміст, введено нові педагогічні поняття "педагогіка народного календаря", "педагогіка народознавства", "українська козацька педагогіка".

Козаки спершу не уособлювали українського національного війська. Ними були козаки-уходники – переважно міщани з прикордонних замків, містечок, які не мали вищої військової організації, а збирались у ватаги по декілька десятків осіб, обирали собі отаманів. Поступово в українській молоді починає викристалізовуватись образ нового захисника – козака: славного лицаря, патріота свого народу, людини, насамперед, вільної, рішучої, хороброї.

До середини XVI ст. цілеспрямована військова підготовка підлітків та юнаків з боку держави та суспільства не велася. Головним чином вона проводилася лише в сімейних умовах. **Діти в родинах виховувалися на вчинках батьків, котрі сприймалися дітьми як святі. Слово, позиція батька розглядалися дітьми як поклик століть, як совість, як голос предків.** В умовах сім'ї хлопчики отримували побутові, а також військові знання та навички. Батько формував у сина такі вольові якості, як міцність, витривалість,

незламність тіла і духу, вміння долати життєві труднощі, фізично загартовував його тіло, виховував мужній лицарський характер. Водночас у сім'ї формувалося патріотичне спрямування дітей засобами народного козацького фольклору (піснями, билинами, розповідями). Вони пробуджували в них почуття любові до козаків, біль за страждання, які завдавали Україні її вороги, вселяли віру й сподівання на краще життя.

Діяльність козаків була багатогранною – і як звичайних воїнів, волелюбних громадян, політичних і державних діячів, і як умілих господарів землі, досвідчених хліборобів, і як творців мистецтва, мудрих вихователів дітей. Козацтво, у більшості своїй, – це уособлення національного духу, високодейна і високоморальна еліта нації. Михайло Грушевський в "Очерке истории украинского народа" писав: "Ці вояки були давніше прості селяни, без ніякого воєнного досвіду, але поволі вивчилися, вони від дитини вчилися їздити верхи, стріляти з рушниць і луків та бути відважними".

Відаючи шану козацтву як незвичайному культурно-історичному феномені, зарубіжні дослідники П.Алєпський, Ф.Боденштадт, Г.Боплан, К.Делямер, П.Меріме захоплювалися глибокою духовністю, мужністю, подвижництвом, всебічною загартованістю козаків, тим, що майже всі козаки та їхні сім'ї були грамотними.

Лише наприкінці XVI ст., з утворенням Запорозької Січі, молодь поступово залучалася до навчання військової справі. Спочатку це відбувалося неорганізовано, стихійно. Буваючи в походах у різних регіонах української землі, козаки прагнули залучити на Січ молодих хлопців. **Чимало родин самі бажали віддати своїх дітей на вишкіл до козаків тому, що бачили в них славних лицарів. Тоді це було мрією кожного юнака. Окрім бідних молодиків, до козаків ішли й паненята з Росії, Поділля, Польщі, щоб навчитися лицарській справі.** Окрім того, щовесни на Січ приймали всіх, хто бажав стати козаком. Сам кошовий отаман влаштовував відбір та випробування добровольців. На Січ приймали навіть десятирічних хлопчиків, але до війська, до "товариства" записували тільки тих, кому минуло 20 років. Ці юнаки мали пройти серйозні випробування, а саме: показати вміння володіти зброєю, орієнтуватися на місцевості, виявляти сміливість, кмітливість, відвагу.

У козацькому вихованні широко застосовувалися ідеї та засоби народної педагогіки. На початку XVII ст. при церквах почали створювати січові й козацькі школи.

Вони були не тільки осередком військового та фізичного вдосконалення, а й центрами духовності, де одночасно задовольнялися потреби майбутніх вояків у навчанні й культурному розвитку. Глибоко самотнім і цікавим явищем свого часу були січові школи. Вони реалізували право молоді на навчання, культурний і духовний розвиток козацтва. Певного терміну навчання в цих школах не встановлювалося, він тривав від 10-ти до 18- річного віку. У січових школах вчилися читати, писати, лічити, оволодівати основами інших знань, діти отримували в них гарні військові знання та вміння. На високому рівні тут було навчання музики, хорового співу, інших народних мистецтв. Учні досягали значних успіхів у фізичному загартованні, військово-спортивних видах занять, оволодінні народною медициною, астрономією, кулінарією тощо. С.Сірополко писав, що в цих школах хлопчиків навчали Богу молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниця гострозоро стріляти й списом добре колоти.

Важливою особливістю підготовки тодішньої молоді було те, що козацька держава сприяла поліпшенню зв'язку родинного та шкільного виховання, посиленню відповідальності батьків перед суспільством за патріотичне виховання дітей, авторитету січових шкіл, громадських дитячих січових організацій. Так, значну роль у формуванні національної ідеології, світогляду, патріотизму відіграла діяльність при школах громадських молодіжних козацьких осередків (гуртків, загонів, об'єднань), які мали різне спрямування й значний вплив на дітей. Навчання в школах супроводжувалося різноманітними масовими народними дитячими іграми, змаганнями, вправами, забавами.

У січових та козацьких школах в учнів формували вміння веслувати, керувати човном, плавати на воді та під водою. В атмосфері бойової підготовки козаків (ізда верхи, фехтування, стрільба з вогнепальної зброї, долання рівчаків та загорож на конях та пішки, імітація бою на шаблях) відбувалося якісне військово-патріотичне виховання молоді. Учні часто самі брали участь в організації та проведенні подібних заходів, ініціювали їх. Це впливало на розвиток у дітей вольових, моральних якостей, необхідних захисникові рідного краю.

Цікавою була система фізичної підготовки школярів та козаків. Її мета – фізичне загартовання та формування навичок самооборони. На свята молодь брала участь у змаганнях, які розвивали силу, спритність, точність, прудкість тощо. Фізичне вдосконалення юнаків поєднувалося з естетичним, емоційним. Так, фізичні якості хлопчиків удосконалювалися в іграх, танцях, різних видах боротьби, хороводах тощо. Багато танців, які збереглися з того часу, втілюють елементи та прийоми самооборони, потребують гнучкості, витривалості, швидкої реакції.

Поряд із знаннями, навичками та вміннями у школярів успішно розвивалися необхідні дорослому козакові психічні якості: уважність, спостережливість, пам'ять, уява, кмітливість, допитливість, дотепність та інші, які особливо цінувалися серед козаків.

Водночас, у січових та козацьких школах існувала ціла система емоційно-вольової підготовки та вишколу молодих

людей, котрі готувалися безпосередньо до козацької служби. Їх мета – формування, перш за все, емоційної врівноваженості, витримки, мужності, відваги. Цьому сприяв суворий розпорядок дня в школах, контроль за дітьми з боку старших козаків. Так, за здоров'я дітей, грамотність, військово-фізичну, вольову підготовку відповідали досвідчені козаки, вчителі-наставники, священники, а також шкільні отамани, котрі обиралися на демократичних засадах самими учнями.

Чітко регламентований розпорядок дня на Січі, сувора військова дисципліна серед козаків впливали на формування у хлопчиків і юнаків важливих вольових якостей: дисциплінованості, організованості, відповідальності, ретельності, цілеспрямованості тощо. Цьому сприяла також атмосфера злагоди між козаками, повага один до одного, почуття патріотизму і, одночасно, взаємна вимогливість. На Січі існували й жорсткі вимоги козацької старшини, система покарань для порушників дисципліни.

Прикладом для молоді були старші козаки, які виявляли міцний фізичний гарт, силу волі, витримку, мужність, відвагу, вміння спеціальними психологічними вправами концентрувати свою волю, енергію на подоланні життєвих труднощів, перешкод, ворогів у бою тощо. Молодих козаків звали джурами, молодиками. У своїх наставників вони вчилися військового мистецтва, жити й перемогати в екстремальних умовах. Разом із наставниками джури жили в куренях і одночасно навчалися в січовій школі. Найздібніші її випускники, як правило, продовжували освіту в Києво-Могилянській академії, інші ставали церковнослужителями, вчителями в козацьких школах, ще інші – залишалися у своїх куренях, глибше засвоювали військово мистецтво. З них виростали загартовані і мужні воїни, лицарі честі та звитяги.

Козацькі школи були в багатьох полкових, сотенних містах та містечках Гетьманської України. Разом із основами знань вони давали дітям необхідні відомості про рідний край, політичне й державне життя України, здійснювали їхнє фізичне, розумове, моральне, психофізичне й естетичне виховання. Красномовний такий історичний факт. У XVII столітті лубенський полковник Іван Кулябка розробив проект діяльності козацьких шкіл. Цей проект був схвалений гетьманом і рекомендований іншим полковникам, щоб вони такому прикладу слідували й чекали за це підвищення, похвали і нагород.

Крім козацьких шкіл, побутовали також козацько-ремісничі й козацько-музичні школи. У 1737 р. була відкрита, наприклад, музично-співоча школа в тодішній козацькій столиці – Глухові. В ній функціонували класи гри на бандурі, сопілці, гусях. Про цю та інші козацько-музичні школи писали дослідники Л.Бойко, А.Марков, Д.Федоренко та інші.

Починаючи з 1754 року існувала спеціальна школа, яка готувала козацьку старшину, військових канцеляристів та інших фахівців для різних адміністративних посад козацького самоврядування.

Про гуманістичні й демократичні засади шкільної справи свідчить такий факт. Відповідно до "Духовного регламенту" за часів козацтва учнів шкіл годували і навча-

ли безкоштовно. З цією метою монастирі відраховували 20-ту, а церкви – 30-ту частину річного прибутку.

Характерна особливість козацької педагогіки: вона застосовувалася не лише в родинному вихованні та навчально-виховних закладах різного типу. Її принципи, ідеї були дуже популярні в найширших колах українців та представників інших національностей, що жили в Україні. Формування особистості здійснювалося під впливом численних соціальних факторів (економічних, культурних, моральних, правових та інших) багатогранного козацького життя, завдяки чому культурність, освіченість і вихованість ставали невід'ємними складовими характеру козаків.

Свої розвивальні та виховні функції козацька соціальна педагогіка виконувала в процесі формування численних і стійких козацьких об'єднань – гуртів, братств, побратимств, товариств та інших громад. Формувалася така ідейно-моральна, емоційно-естетична спрямованість цих об'єднань, яка відображала й захищала потреби, інтереси, права як окремої особистості, так і групи людей, всього народу. Подиву гідні вірність і відданість козаків, зокрема тих, котрі браталися між собою. Багатьох іноземців дивувало те, що вони часто йшли один за одного на тортури і навіть смерть.

Козацька педагогіка увібрала в себе ідейне багатство, моральність гуманістичних і демократичних традицій, звичаїв національного самоврядування, виборності органів влади, досвіду будівництва української державності, формування народної правосвідомості тощо. З одного боку, реалізуючи ідеологію українського козацтва, педагогіка формувала у свідомості молоді та дорослих ідеї, принципи захисту особистості, нації, узагальнені гетьманом Пилипом Орликом у його знаменитій Конституції 1710 року. Народжена у період визвольних змагань України, очоленіх гетьманом Іваном Мазепою та його сподвижниками, ця Конституція була новим явищем у європейській і світовій політичній, державотворчій і правознавчій думці. З іншого боку, козацька педагогіка виховувала в українців, представників інших національностей, що жили в козацькій Україні, готовність боротися за дотримання положень документів Української держави, вимог народного звичаєвого права. Завдяки такій взаємодії в козацькій системі виховання міцно стверджувалися ідеї народо-владдя, самоврядування.

На нашу думку, саме козацька педагогіка рельєфно й повно окреслила ідеал вільної, незалежної людини, яка на культурно-історичних, духовно-національних традиціях громадського, політичного життя будує незалежну державу.

У духовному житті молоді козацька педагогіка особливу роль відводила лицарській честі та зв'язі. Кодекс лицарської честі визначав такі основні якості особистості:

- любов до батьків, до Батьківщини, вірність у коханні, дружбі, побратимстві;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей;
- підкреслено шанобливе ставлення до дівчини, жінки, бабусі;

- непохитна вірність принципам народної моралі, духовності;

- відстоювання свободи й незалежності особистості, народу, держави;

- прагнення робити пожертви на будівництво храмів, навчально-виховних закладів, охороняти пам'ятки історії та культури;

- здатність цілеспрямовано й систематично розвивати фізичні та духовні сили, волю, інші можливості свого організму;

- уміння скрізь і всюди поводитися благородно, виявляти лицарські чесноти;

- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі, примноження її багатств.

Якості лицарської честі гармонійно доповнювалися кодексом лицарської звитяги:

- готовність боротися до загиби за волю, честь і славу України;

- нехтування небезпекою, якщо є загроза життю рідних, друзів, побратимів;

- ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих заброд-завойовників;

- здатність відстоювати рідну мову, культуру, право бути господарем на власній землі;

- героїзм, подвижництво у праці та в бою в ім'я свободи й незалежності України;

- готовність допомагати будь-кому, розділити з ним горе й страждання.

Суворі історичні часи, екстремальні умови життя вимагали напруження фізичних і психофізичних сил, залізної дисципліни та витримки козаків. Тому загартування здоров'я, національне (етнічне) тіловиховання, фізичний вишкіл дітей стали традиціями козацької педагогіки. Серед козаків на високому рівні існував культ міцного, загартованого здоров'я і фізичної сили людини, її всебічного розвитку, досконалості. Більшу частину свого життя вони перебували на лоні природи, часто спали просто зоряного неба, уявою і думкою ширяли в невідомі світи, прагнули ввібрати в себе енергію всесвіту, проникнути в його таємниці. Протягом усього календарного року козаки купалися у водоймах, добре знали секрети і рецепти народної медицини і дуже рідко хворіли. На свята, під час народних ігор, молодь, як і бувале козацтво та селяни, змагалися на силу, прудкість, спритність, винахідливість, влучність тощо. Традиційними були змагання на конях: "Козак без коня – не козак".

У січових і козацьких школах перехід з одного класу в інший, від букваря – до часослова, від нього – до псалтиря супроводжувалися козацькими забавами, народними іграми, різноманітними фізичними та психофізичними вправами. Як у школах, так і поза ними, дітей постійно вишколювали в плаванні, веслуванні, керуванні човном, переходуванні від ворога на дні водойми за допомогою очеретини тощо. Ще зовсім недосліджена проблема взаємозв'язку козацького фізичного й психофізичного виховання та тогочасної наукової педагогіки. Ігри козацьких дітей були рухливими, різноманітними, динамічними. У праці "Громадянство звичаїв дитячих" відомий діяч

української педагогіки та педагогічної думки Є.Славинецький обґрунтував необхідність застосування в навчанні та вихованні дітей фізичних вправ, бігу, стрибків, ігор з м'ячем тощо. Наполягаючи на необхідності рухливих ігор, він наголошував на дотриманні "чесних веселощів", принципів моралі. Як у козацькій системі тілозагартування, так і в творчості Є.Славинецького, помітно чимало спільних ознак, зокрема — єдність фізичного, психофізичного та морального виховання.

У козаків існувала цілісна система відбору і вишколу хлопців для військової служби. Досвідчені козаки перевіряли рівень їх загартуваності й витривалості на спеку і холод, дощ і сніг, на брак одягу, їжі тощо. На Січі були створені спеціальні фізичні та психофізичні вправи, спрямовані на всебічне загартування й саморозвиток. У багатьох країнах Європи й Азії славилися високе мистецтво козаків вести наступальні та оборонні бої, створювати неприступні для ворога військові табори, споруди з дерева, каміння й землі тощо. Вони мистецьки володіли всіма видами зброї. Іноземці свідчили, що під час тренувань зі стрільби козаки "кулею гасять свічку".

Велике пізнавальне, розвивальне та виховне значення для сучасної молоді має опанування нею складним мистецтвом ґрунтовно розроблених козацьких одноборств, яких було кілька систем. Дослідження й розвиток їх сприятиме відродженню національної фізичної культури і спорту, зокрема національних видів боротьби.

Найвідоміша система одноборства, що своїм корінням сягає в глибину століть, лягла в основу козацького танцю "гопак". У запальному, зі складними, навіть карколомними, фізичними прийомами "гопакові" й сьогодні помітна першооснова — бойовитість рухів і духу, оборонний характер дій, наступальність і тріумф перемоги. Історико-етнографічний та психофізичний розріз, аналіз "гопака" переконує в тому, що всі збережені донині його елементи — це складні акробатичні вправи, концентрація внутрішньої енергії людини в окремі моменти, характер рухів, сила-силенна ударів ногами і руками були складовими систем самозахисту наших предків у боротьбі з ворогами.

Підлітки і юнаки охоче опановували також іншу систему козацького одноборства — "гойдок". Вона призначалася головним чином для козацьких розвідників-пластунів. За цією системою боєць "прилипав" до суперника, повторюючи всі його рухи, а в разі помилки супротивника (через страх, відчай, необачність тощо) нападав на нього, брав у полон чи знешкоджував.

Козацька система боротьби "спас" носила не атакуючий, а суто оборонний характер, їй властиве філігранне відпрацювання техніки блокування дій противника.

Козаки боролися також навкулачки, "на ременях", "навхрест", на палицях. Оволодіння технікою одноборств і високими моральними принципами під час тренувань та змагань, було єдиним цілим, що гарантувало безпеку людині й ефективний вплив на особистість. Значний, фактично невичерпний пізнавально-виховний та розвивальний, потенціал мав цілий пласт козацької психофізичної культури, який здавна дістав назву "козацьке харак-

терництво". Боротьба козаків-характерників з ворогом вважалася вершиною козацьких бойових мистецтв (вона ще відома під назвою "господар ночі"). Деякі козаки настільки розвивали свої внутрішні сили, потенції, досягали незвичайних успіхів у розвитку своїх здібностей, що багато сучасників були переконані — в них вселялися якісь надприродні сили.

Існували козацькі чаклуни (уходники), які завдяки певним прийомам розвитку своєї ідеальної сфери впливали на психіку ворога, зачаровували, заворожували його, вивідували у нього військові таємниці тощо. Пізнання сучасними учнями козацького характерництва стимулюватиме піднесення самопізнання, самонавчання, самовиховання та самовдосконалення підлітків і юнаків, що є однією з найважливіших проблем сучасної національної системи виховання.

Козаки оволодівали психофізичними прийомами настільки, що окремі з них досягали неймовірного ефекту, коли "тіло грає" — у такому випадку больові удари супротивника не відчувалися. Такі умільці зосереджували свою внутрішню енергію на тій частині тіла, куди спрямовувався удар ворога. Подібні явища властиві й східним цենцям боротьби, наприклад, мистецтву тибетських ченців катеда та "школі залізної сорочки" в кунг-фу і карате.

Такі, з побутової точки зору, дивовижні явища визнає сучасна наука, хоча переконливе пояснення їх природи належить майбутньому. Зокрема, національному виду бойового мистецтва "Хортинг". Окрім Всеукраїнської федерації хортингу, діє Міжнародна федерація хортингу, створена майстром спорту міжнародного класу, заслуженим тренером України, аспірантом Інституту проблем виховання НАПН України Едуардом Єрьоменком. "Хортинг" розроблено на основі бойових навичок та мистецтва запорозьких козаків, які оволодівали спеціальними дихальними вправами, доводячи, подібно індійським йогам, справді невичерпні можливості людського організму. Академік Дмитро Яворницький писав, що серед запорожців були люди, які відчували в собі "волю вогненну, силу богатырську". Серед інших богатырів тілом і духом жив тут "Васюринський козарлюга: то був такий силач, що коли він причащався, то четверо чоловіків підтримували священика, щоб той не впав від одного подиху богатыря, бо тільки-но він дихне — людина з ніг упаде. А коли руйнували Січ, там був такий силач, котрий одним подихом міг убити людину".

Після козацької Ради 1736 року і до кінця існування Запорозької Січі в межах Вольностей Війська Запорозького налічувалося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити у 53 поселеннях та урочищах. Характерно, що при кожному з цих поселень існували козацькі школи. В своїй монографії історик І.Павловський зазначає, що в 1740—1746 роках у семи полках Лівобережної України, де було 35 містечок, 998 сіл і слобід, діяло 866 шкіл.

У XVIII столітті занепад козацької держави призвів до повного згортання військово-патріотичного виховання та підготовки молоді до військової справи, патріотизм української молоді під впливом гніту російської імперії втрачав свою національну сутність.

Висновки. Козацька педагогіка, її культурно-національний зміст, ідейно-моральні цінності сповна відзеркалювали національну психологію, характер, світогляд та інші компоненти свідомості нашого народу. В українську систему освіти і виховання були покладені провідні ідеї національно-визвольного козацького руху, такі основи суспільного життя, які потребували розвитку економіки, культури, освіти і виховання. Важлива особливість козацької педагогіки – здатність розвивати відчуття, сприймання, уяву, інтуїцію, підсвідомість, – все, що належить до ідеальної сфери особистості. Виховання сучасної молоді на козацьких засадах сприятиме розвит-

кові патріотизму, самореалізації молоді, прагненню її до захисту своєї родини та Батьківщини.

Л і т е р а т у р а

1. Андрущенко В., Федоров В. Запорозька Січ як український феномен. В. Андрущенко, В. Федоров / – К. : Заповіт, 1995.
2. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні. В. Б. Антонович / – К. : Дніпро, 1991.
3. Балушок В. Ініціатива запорозьких козаків. В. Балушок / – Слово і час. – 1994. № 6.
4. Руденко Ю. Д. Українська козацька педагогіка. Ю. Д. Руденко / – К. : МАУП, 2007.
5. Грушевський М. С. Очерк истории украинского народа. М. С. Грушевский / – К. : Либідь, II издание. – 1991. С. 152–178.

Івашковський В.В. Система виховання дітей в Україні за часів розквіту козацтва. *Впродовж останніх століть вороги України чинили всілякі перепони щодо ідентифікації українців як нації, їхньої національної самосвідомості. Українське козацтво завжди утверджувало природне право народу зберігати й розвивати національну ідентичність, історичну самобутність. Молоді слід глибоко усвідомити, що саме нація була, є і буде головним суб'єктом всесвітньо-історичного процесу. Національна ідея має стати провідною, об'єднуючою в культурно-історичному бутті народу; для цього варто досліджувати й висвітлювати її філософські, педагогічні та інші аспекти.*

Ключові слова: українська національна ідея, козацька педагогіка, виховання козака, громадянин, захисник, саморозвиток, самореалізація.

Івашковский В.В. Казачья система воспитания детей в XVI–XVIII в. *Несколько последних столетий враги Украины устраивали разнообразие преграды на пути идентификации украинцев как нации, их национальной самосознания. Украинское казачество всегда утверждало право своего народа сохранять и развивать национальную идентичность, историческую самозначимость. Молодежи надлежит глубоко осознать, что именно нация была, есть и будет основным субъектом всемирно-исторического процесса. Национальная идея должна стать ведущей, объединяющей в культурно-историческом существовании нашего народа, но для этого необходимо исследовать и освещать ее философские, педагогические и другие аспекты.*

Ключевые слова: украинская национальная идея, казачья педагогика, воспитание казака, гражданин, защитник, саморазвитие, самореализация.

Ivaschkovsky V.V. Cossack system training children in XVI–XVIII c. *Over ten century enemy of Ukrain to create various obstructions an course identification Ukrainian hownation, them national self-determination. Cossacs of Ukrain always to confirm natural claim your people to ceep and to evolve national identity, historical self-importance. Young people it should to perceive nation fundamental subject world-wide historical proceedings. Idea of national must to become leading, combining in cultural-historical existence oupppeople, but for this necessarily to research and to make clear philosophic, pedagogical and other aspect.*

Keywords: national idea of Ukrain, pedagogic Cossacks, training Cossack, citizen, defender, self-development, self-realization.

Шановні дописувачі!

Готуючи статті до друку, просимо зважати на такі вимоги.

- Стаття має містити узагальнення Вашого власного досвіду або розкривати сутність розробленої авторської методичної системи.
- Розробки уроків або їх фрагменти можуть бути ілюстрацією використання досвіду чи авторських методичних знахідок учителя (для 1–2 класів – за новою програмою).
- Статтям, які містять перевірні завдання (тестові, контрольні тощо), обов'язково має передувати вступна частина, у якій розкривається сутність завдань, їх призначення, способи і місце використання та критерії оцінювання.
- У статтях обов'язково мають бути посилання на джерела, які автор використав під час підготовки матеріалу. За точність посилань, правильність цитат, прізвищ і т.д. відповідає автор.
- Обсяг статті має бути не більше 10 сторінок комп'ютерного набору через 1,5 інтервали, 14 кеглем.

Не забувайте повідомляти місце роботи, посаду, контактний телефон, адресу.